

Лекція 14. Сфери розгортання конфліктів

План

- 1. Рольові конфлікти.*
- 2. Політичні конфлікти.*
- 3. Соціальні конфлікти.*
- 4. Сімейні конфлікти.*
- 5. Міжетнічні конфлікти.*
- 6. Міжконфесійні конфлікти.*
- 7. Конфлікти культур і духовних цінностей.*
- 8 Юридичний конфлікт.*
- 9. Економічний конфлікт.*

1. РОЛЬОВІ КОНФЛІКТИ

Динамічні процеси в суспільстві не можуть не впливати на людину, на її цілі і способи їх досягнення. На подібну зовнішню залежність людини від соціального життя і звернули увагу американські вчені Дж. Міда і Ч. Лантухи, що стали основоположниками наукового напрямку - інтеракціоналізму (від англ. - взаємодія).

Члени групи виконують у процесі групових дій різні функції, що називаються ролями. Кожен учасник у групі має свій шлях, свою роботу, але в той же час зіштовхується з іншими. В умовах групи необхідно рахуватися з іншими, адже усі разом працюють над реалізацією однієї загальної мети.

Особистість є системою різних ролей, адже в різних групах їй доводиться виконувати завдання, як правило, дуже різні. Подібна багатогранність поведінки особистості не тільки не стирає її особливості, але і дозволяє їй ще краще проявитися, усвідомити своє місце в соціальній ніші. У разі виникнення конфлікту в системі одну з конфліктних ролей можна замінити на іншу - еквівалентну.

2. ПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ

Політичний конфлікт, як і інші соціальні конфлікти, є особливим видом соціальних відносин, що реалізуються щодо політичної влади і її функціонування.

Поняття політичного конфлікту визначає боротьбу за вплив у системі політичних відносин за доступ до прийняття загальнозначущих рішень, за монополію своїх інтересів і визнання їх суспільно необхідними, тобто за все те, що становить зміст влади і політичного панування.

Об'єктом політичного конфлікту є державна влада, предметом - боротьба за оволодіння владою система владних інститутів.

Домінуючою думкою сьогодення є думка про те, що політичні конфлікти відіграють позитивну роль у суспільному житті, тому що вони сигналізують суспільству і владі про Існування протиріч різних думок громадян і стимулюють конкретні дії, здатні нормалізувати ситуацію в суспільстві. Дестабілізація влади і дезінтеграція суспільства виникають не тому, що виникають конфлікти, а через невміння врегулювати політичні протиріччя, або елементарно ігнорувати виникаючі колізії.

Типологія політичних конфліктів.

1. З точки зору зон і галузей їх виявлення — це зовнішньо- і внутрішньо-політичні конфлікти.

Зовнішньополітичні конфлікти виявляють себе так:

а) "балансування на грані війни", що відображає висунення однією державою вимог до іншої, з таємною надією, що супротивник швидше відійде від боротьби, ніж вестиме її;

б) "виправдання ворожнечі", що характеризує провокаційну діяльність держав проти потенційного супротивника для того, щоб використати складну ситуацію для висунення йому неможливих вимог.

Внутрішньополітичні конфлікти також поділяються на кризи, протистояння і зіткнення, які розкривають взаємодію різних об'єктів влади.

2. За ступенем радикалізації виділяють обмежені і радикальні конфлікти.

а) Обмежені конфлікти. Конфлікти, які передбачають часткові зміни у політиці владних структур та їх діяч. У них беруть участь лише деякі владні структури і політична еліта, зацікавлені у вирішенні (чи не вирішенні) конкретних проблем. До подібних конфліктів можна віднести зіткнення між окремими гілками влади, між окремими суб'єктами політичної боротьби (політичними партіями, об'єднаннями), б) Радикальні конфлікти. Конфлікти подібного типу випливають із протиріччя між корінними політичними інтересами, потребами і цінностями великих соціальних верств. Вони, як правило, у процесі своєї ескалації розділяють суспільство на два великі ворогуючі табори.

3. Політичні конфлікти можна розділити за ознакою політичного поля, на якому вони виникають і розгортаються: на вищому рівні організації влади і управління; на регіональному; місцевому; у центрі політичної системи або на периферії.

4. За часовими характеристиками їх можна розділити як тривалі і короткочасні.

5. За ознакою об'єктивності подій виділяють конфлікти:

а) дійсні, тобто такі, що спричинені об'єктивними суперечностями;

б) випадкові, умовні, тобто ті, що існують до того часу, доки його учасники не усвідомляють незначного змісту суперечності;

в) змішані, причини яких лише побічно пов'язані з об'єктивними причинами;

г) неправильно уявлені конфлікти, тобто конфліктуючі сторони зовсім не ті, що перебувають у стані протиборства;

г) помилкові конфлікти, які не мають реальних причин.

Змістом політичних конфліктів є політична боротьба. Боротьба - це протидія політичних суб'єктів, у ході якої кожна сторона має своєю метою протидіяти цілям іншої сторони.

Для політичної боротьби характерні закономірності, які носять загальний характер:

◆ політична боротьба - це завжди боротьба за корінні інтереси і цілі певних великих соціальних груп. Кожен суб'єкт політичного конфлікту намагається представити свої цілі як загальні для соціальних угруповань, знайти підтримку з їх боку, перетворити свою боротьбу на суспільно-масову;

◆ в основі політичного конфлікту будь-якого рівня лежить прагнення суб'єктів конфлікту обґрунтувати свою легітимність і нелегітимність конфронтуючого суб'єкта;

◆ до політичного конфлікту приєднуються великі маси людей. Слід зазначити, що маси тут виступають не як скупчення у вигляді натовпу, а певна спільнота, об'єднана в політичній боротьбі єдиною настановою.

До основних принципів політичної боротьби відносяться:

1) адекватне розуміння конкретних політичних протиріч, що складають основу і джерело конкретного конфлікту.

2) взаємозв'язок політичного конфлікту з економічною і соціальною ситуацією.

3) врахування об'єктивних і суб'єктивних підсумків політичної боротьби.

У політичній боротьбі використовуються різні методи і прийоми - від чесних і до т.зв. "брудних", від мирних до насильницьких. Звичайно, політична боротьба не завжди є аморальною, антигуманною, однак, не можна вважати, що в політиці немає справедливості і чесності. Дійсна політика, боротьба за загальні інтереси народу, за прогрес - моральна і гуманна, хоча вона і не буває простою.

Досить умовно всю розмаїтість методів політичної боротьби можна поділити на дві великі групи: мирні і насильницькі. У більш детальному вигляді їх можна класифікувати як легітимні і нелегітимні.

Розмаїтість методів і прийомів боротьби в конфлікті, поєднання мирних і збройних, законних і незаконних методів і форм є одним із закономірностей політичного протиборства.

У сучасній конфліктології і політичній науці велика увага приділяється пошуку способів контролю за процесами протікання конфліктів і виробленню ефективних технологій керування ними. Варто пам'ятати, що контролювати конфліктну ситуацію бажає не тільки та сторона, що захищається або прагне до її розв'язання, але і той, хто зацікавлений у її загостренні або консервації.

Хто б не прагнув до контролю за керуванням політичним конфліктом, пошук технологій регулювання конфліктами завжди спирається на розв'язанні ряду універсальних завдань. Це:

а) призупинити розвиток конфлікту або його ескалацію, тобто переходу в таку стадію, що перевищувала б соціальну ціну його врегулювання;

б) вивести приховані, нечіткі конфлікти у відкриту форму, для того щоб зменшити неконтрольовані процеси протиборства, уникати випадкових потрясінь, на які неможливо буде оперативно реагувати;

в) мінімізувати ступінь соціальної напруги в суміжних соціальних сферах, щоб не спровокувати додаткових потрясінь.

Специфікою політичного конфлікту можна вважати те, що врегулювання конфлікту може тільки зменшити гостроту протиборства сторін. У той же час, досягнутий між сторонами компроміс може не усунути причини конфлікту, і тому він здатний виникнути знову. Вирішення політичного конфлікту дуже часто розв'язує предмет суперечки, а не створює обстановку для ліквідації можливого рецидиву.

Конфліктні відносини виникають тоді, коли з'являється конкретний предмет суперечки і конкуренція, розбіжності позицій політичних суб'єктів. На цьому етапі можна передбачити розвиток протиріччя в загальних контурах. Складність контролювання розвитку конфлікту полягає в тому, що сторони намагаються замаскувати дійсні причини протиріччя. Влада може вибрати одну з трьох моделей поведінки: ігнорувати виникнення конфлікту, даючи йому можливість розвиватися і перетікати в інші сфери; запобігати публічній оцінці його природи і пристосовуватися до думки різноманітних прошарків населення; активно брати участь у регулюванні або розв'язанні конфлікту.

На етапі розвитку конфлікту, коли чітко проявилися сили, які підтримують або протистоять кожній з конфліктуючих сторін, особлива роль приділяється умінню ретельно відібрати достовірну інформацію.

Закінчення політичного конфлікту, звичайно, має два варіанти - досягнення примирення або непримирення, тобто створення безвихідної ситуації. Досягти примирення можна через згоду, компроміс, підпорядкування, поступки і відмовлення від минулого.

Непримиренність конфлікту вимагає пошуку нової стратегії і тактики контролювання конфлікту. Розглянемо найбільш типові способи і шляхи примирення сторін:

1. компроміс на основі збереження позицій: згода, побудована на взаємних поступках; зменшення ресурсів однієї зі сторін; прийняття прав і інтересів іншої сторони;

2. примирення на основі насильства, що дозволяє ігнорувати аргументи іншої сторони. Нав'язування іншій стороні характеру взаємин може відбуватися на основі:

- а) явної переваги сил і ресурсів в однієї зі сторін;
- б) ізоляції однієї зі сторін, зниження її статусу, ослаблення позицій;
- в) знищення супротивника, у результаті чого мир установлюється через відсутність супротивника.

Вибрані суб'єктом управління засоби врегулювання конфліктів повинні обов'язково узгоджуватися з культурними й історичними особливостями політичного розвитку країни, враховувати особливості часу і психічний стан учасників. Найбільш поширеним способом досягнення примирення сторін у технології управління політичними конфліктами завжди залишаються переговори.

3. СОЦІАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ

Конфлікти в соціальній сфері завжди є наслідком яких-небудь суспільних відносин, що з різних причин не збігаються. Ми маємо в соціальній системі зовсім різні і різнонаправлені відносини, тому ми можемо говорити, що конфліктні ситуації є швидше нормою, ніж ознакою її нездоров'я. У своїй більшості конфлікти виконують конструктивну функцію.

Суспільство, як і весь навколишній світ, розвивається через різні протиріччя. У цьому величезному різноманітті конфліктів можна виділити дві групи протиріч.

◆ Протиріччя, що сформувалися соціально-економічним, матеріально - побутовим станом людей.

◆ Протиріччя, що виникли через неприйняття політикою сил, що знаходяться при владі.

Конфлікти, як правило, усвідомлюються на суб'єктивному рівні окремої особистості, соціальної групи, організації, партії. У цьому ми можемо побачити базову відмінність їх від протиріч, саме в їх суб'єктивному усвідомленні.

Самі собою протиріччя не завжди приводять до конфлікту. Для переростання протиріч у конфлікт необхідне розуміння протилежності інтересів і відповідних мотивацій. Передумовою будь-якого соціального катаклізму завжди було різке зменшення базових інстинктів більшості населення, мінімізація задоволення його потреб. Серед таких інстинктів можна назвати потребу в їжі, інстинкт самозбереження, потребу колективного самозбереження, потребу в житті, одязі, потребу в мінімальній волі. Максимальне обмеження цих та інших базових інстинктів породжує соціальну напругу, соціальний вибух і конфлікт.

Серед реальних причин соціального конфлікту необхідно виділити і нормативно-ціннісний, котрий характеризується розбіжністю цілей і інтересів людей і певних соціальних груп.

Аналізуючи різні типи соціальних конфліктів, варто враховувати, що:

◆ конфлікт робить соціальні відносини мобільними, звичні норми поведінки, що тривалий час задовольняли більшість людей, рішуче відкидаються;

◆ незважаючи на різноманітність конфліктних ситуацій, поведінка в соціальних конфліктах характеризується підвищеною емоційністю, що не завжди може стримати і регіональний аспект.

Раціональна поведінка людей у конфліктних ситуаціях достатньо специфічна. Людина діє вибірково і завжди шукає соціальну опору для наступних зіткнень, поділяє усіх на супротивників і прихильників, шукає союзників, що, у свою чергу, стимулює протилежну сторону шукати способи ухилення від зіткнень, ВІД конфліктів.

4. СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ

Родина - найважливіший соціальний інститут протягом усього періоду існування людського суспільства. Уже тільки тому вчинкам, що приводять до конфліктів у сімейних відносинах, варто приділяти підвищену увагу. Причини сімейних конфліктів завжди багатогранні, надзвичайно заплутані, можуть мати складну і тривалу причину і тому вимагають індивідуального підходу.

Родина постійно знаходиться в процесі розвитку, що породжує нові непередбачені ситуації, і членам родини доводиться реагувати на всі ці зміни. Серйозний вплив на поведінку в різних ситуаціях справляє темперамент, характер і сама особистість, що цілком закономірно породжує різного роду зіткнення. У сімейному житті існують чимало періодів, коли виникають серйозні зміни, здатні викликати конфліктні ситуації. Назвемо основні з них.

Перший період можна назвати адаптаційним, труднощі звикання один до одного породжують величезне коло проблем, саме тому близько третини родин розпадаються в цей період.

Другий період пов'язаний з появою дітей, періодом особистісних і професійних становлень членів родини. Цей період супроводжується величезною кількістю міжособистих конфліктів.

Третій період пов'язаний з віковими трансформаціями в сімейних відносинах, можливими переоцінками своїх минулих дій.

Серед важливих причин конфліктів у родині можна виділити кілька груп найбільш характерних: міжособистісна несумісність; претензії на лідерство; претензії на перевагу; розподілення домашніх справ; претензії на управління бюджетом; вплив родичів і друзів; інтимно-особистісна адаптація.

Складна причинно-наслідкова характеристика сімейних конфліктів вносить у причини велику кількість різних факторів, кожний з яких може породити конфліктну ситуацію. Назвемо деякі з них:

- ◆ коли партнер (партнерка) занадто багато чогось очікує від партнера, робить тільки його (її) відповідальним за своє особисте щастя;
- ◆ помилковість сексуальних вимог у сімейному житті;
- ◆ заздрість успіхам партнера в житті;
- ◆ несерйозність відносин до проблем партнера;
- ◆ непривабливість партнера;
- ◆ знецінювання взаємин.

У родині повинна бути особистісна воля, що повинна поширюватися на всіх членів родини. Подальші міркування з даної проблеми можуть містити в собі такі фактори:

- ◆ кожен член родини повинен мати свій життєвий простір;
- ◆ кожен член родини повинен пам'ятати про необхідність поважати інтереси іншого;
- ◆ кожен член родини впливає на навколишнє середовище і сам знаходиться під впливом інших;
- ◆ кожен член родини повинен мати свої обов'язки і не ухилятися від їх виконання.

Народні традиції несуть у собі вікову мудрість сімейного життя, що відкидати, посилаючись на його несучасність, просто нерозумно. Так, вони вчать, що зміцнює родину, сприяє її благополуччю вірність один одному, уміння почути один одного, спілкування, гнучкість у взаєминах. Важливим моментом є культивування в родині самостійності і відповідальності, щоб кожен член родини зміг зберегти свою індивідуальність.

5. ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ

Національні (міжетнічні) конфлікти належать до найбільш заплутаних і складно розв'язуваних. Як показує історія, у більшості поліетнічних країн міжнаціональні, міжетнічні зіткнення за своїми масштабами, тривалістю та інтенсивністю значно перевершують інші типи соціальних конфліктів, а деякі з них вважаються недозволеними і дотепер.

Міжнаціональні конфлікти - форма міжгрупового конфлікту, в якому групи з протилежними інтересами відрізняються за етнічними ознаками. Протистояння здійснюється за принципом "ми - вони", "свої - чужі" за етнічною ознакою.

Поняття "етнічний конфлікт" охоплює велике коло різних ситуацій, тому конфлікт у чистому вигляді, який з'явився лише внаслідок ворожості, зустрічається вкрай рідко. Найчастіше подібний конфлікт зароджується на економічній, соціально-економічній або іншій якійсь основі, на певному етапі він може набути національного відтінку і надалі визначати весь хід протікання конфлікту. Різниця причин зародження національних конфліктів не впливає на їх одну загальну природу. Базовими причинами всіх цих конфліктів виступають порушення прав якої-небудь нації або етнічної групи, порушення рівноправності в міжнаціональних відносинах.

Об'єктом етнонаціональних конфліктів виступають ті соціальні відносини в суспільстві, що, на думку етносу, порушують їх права.

Суб'єктами виступають етнічні співтовариства, у тому числі етносоціальні -організми (народності, нації). Етнос - це стійке співтовариство людей, що історично утворилося на конкретній території, має усталені зв'язки і загальні риси, специфічні особливості культури, стабільні звичаї, а також усвідомлює свою єдність і відмінність від інших подібних груп (самосвідомість). До первинних ознак етносу необхідно віднести: мову, єдність побуту, ритуали, обряди, звичаї, народну творчість, норми поведінки. Жодна з ознак не в змозі утворити етносу або привести до його зникнення. Тільки у своїй сукупності вони відображають цілісність етнічної культури.

Розглянемо декілька теоретичних підходів, які пояснюють причини появи етнонаціональних конфліктів.

Соціологічний підхід пояснює причини конфліктів за допомогою аналізу етнічних параметрів основних соціальних утворень (класи, верстви, соціально-демографічні і професійні групи). Йдеться про відмінності в соціальній стратифікації і поділі праці залежно від етнічної характеристики населення країни або регіону. У поліетнічних державах можливі процеси узурпування привілеїв одними етнічними групами за рахунок інших, формування пануючих елементів і верств у соціально-класовій піраміді за етнічною ознакою.

Соціально - економічний підхід розглядає причини етнічних конфліктів у погіршенні соціально-економічної ситуації: через нерівномірність розвитку регіонів, нерівномірність модернізації "ядра" і етнонаціональну периферію у поліетнічній державі. У разі

усвідомлення економічної нерівності як національного гноблення, подібна ситуація стає основою прояву етнічної солідарності в боротьбі за рівноправність.

Слід відзначити, що зв'язок між соціально-економічним станом у країні і етнічним конфліктом може, у більшості випадків, мати складний причинно-наслідковий зв'язок. Цей зв'язок може бути прямим і опосередкованим, закономірним і випадковим, односпрямованим і взаємним.

Політологічний підхід підкреслює роль національних еліт, які інтегрують і мобілізують етнічні почуття, підігруючи міжнаціональну напруженість, і доводять її до відкритого конфлікту. Для цих еліт етнонаціоналізм розглядається як ідеологічна течія, яка спрямована на досягнення автономії і збереження ідентичності конкретної етнічної групи. Політичний зміст етнонаціоналізму виражається в прагненні одержати ті чи інші ознаки державності, аж до утворення і ласної держави.

Важливу роль у національних конфліктах відіграє соціально-психологічний механізм. В умовах економічних і соціально-політичних криз дуже часто представники різних етносів починають шукати т.зв. винуватців сформованих труднощів. І вони обов'язково знаходяться. Як правило, їх знаходять серед яких-небудь національних меншин, тобто не своєї, чужої національності. Через подібні обвинувачення національних меншин або громадян не титульного етносу і спрямовується накопичена в суспільстві негативна енергетика, агресивність стає цілеспрямованою.

Подібна ситуація викликає відповідну захисну реакцію. Іноді така реакція може бути ілюзорною, а може стати і могутнім мобілізаційним стимулом, що згодом переростатиме у відповідну агресію, аж до екстремізму.

Проблему престижу і символів, на відміну від матеріальних інтересів, що найчастіше лежить в основі соціальних конфліктів, розв'язати набагато складніше, тому що символічні вимоги неможливо перерозподілити або вирішити через компроміс.

Протиріччя, що виникають у процесі міжетнічних відносин, можуть носити масу всляких аспектів. Подібну картину ми можемо спостерігати в численних конфліктах на території пострадянського простору. Зробимо спробу виділити найбільш типові групи конфліктів.

Конфлікти, які пов'язані з історичним минулим. В історичній пам'яті народів назавжди зберігаються образи, приниження і горе, що їм було нанесено. Час не завжди заліковує ці рани. Об'єднання якихось факторів може викликати з минулого трагічні наслідки, дуже часто вони можуть відродитися в надзвичайно гіпертрофованому вигляді.

Територіальні конфлікти. Найбільш поширеною причиною виступає прагнення з'єднати роздроблені в минулому території або повернути старі національні кордони.

Конфлікти, пов'язані з відновленням територіальних прав депортованих народів, теж належать до подібного типу конфліктів.

Конфлікти, викликані фактичною нерівністю в економічному, соціальному і культурному розвитку. До цього типу можна віднести і нерівність у рівнях життя. У подібних конфліктах національний фактор може виступати як об'єднуючий символ для боротьби в досягненні справедливості.

Конфлікти, викликані етнодемографічними або еміграційними процесами. Одна з найбільш молодих причин конфліктів для країн Європи, що викликані масовим в'їздом іммігрантів з африканських і азійських країн. Схожу природу має проблема, пов'язана з масовим переміщенням біженців і переселенців.

Перелічені типи конфліктів, як ми уже відзначали, досить умовні. У чистому вигляді рідко ми можемо їх побачити. Найчастіше вони накладаються один на одного, стають як би "багатотиповими".

Етнонаціональний конфлікт, як і соціальний, є процесом, що протікає в тимчасових межах, має свої етапи, початок, розвиток і своє завершення. Динаміка етнонаціонального конфлікту має декілька стадій, що послідовні у своєму протіканні.

У латентний період можливе існування протиріч між національними групами, однак, поки вони не усвідомлюються, конфліктна ситуація не виникає. Коли погроза небезпеки від однієї зі сторін починає сприйматися реально, виникає конфліктна ситуація.

Відкрита стадія конфлікту починається з інциденту, що стає дійсним детонатором, часто залишаючись для більшості учасників дійсною причиною конфлікту.

На стадії ескалації національні конфлікти мають деякі особливості. У процесі загострення протистояння ми можемо спостерігати наростання інтенсивності в кожних наступних діях обох сторін. Можна виділити такі ознаки:

- ◆ по-перше, йде різке збільшення кількості учасників конфлікту, наростання йде за рахунок залучення найбільш активних сил;
- ◆ по-друге, росте кількість проблемних ситуацій і погіршується первинна проблемна ситуація;
- ◆ по-третє, конфлікт супроводжується наростанням емоційної напруги;
- ◆ по-четверте, формування стійкого образу ворога, компроміс сприймається як капітуляція, кожна зі сторін націлена тільки на перемогу. Перемога за будь-яку ціну сприймається цілком природною, а жертви при цьому цілком виправданими. Домінування ірраціональних установок орієнтує сторони на можливість і необхідність застосування насильницьких методів;
- ◆ по-п'яте, ескалація національних конфліктів може супроводжуватися залученням третіх сил. Це може відбуватися, коли конфлікт доходить до стадії "генералізації". Глибинні протиріччя, у свою чергу, породжують нові вогнища протиріч.

Будь-який конфлікт, а особливо міжнаціональний, найкраще попередити, не доводити виходу його з латентної стадії. Крім загальних прийомів і способів роботи з конфліктами, існує цілий ряд специфічних особливостей, характерних для даної сфери.

1. Необхідно зрозуміти суть національного конфлікту і використовувати методи національної політики. Етнічним групам повинні бути створені гарантії щодо їхніх інтересів. Будь-яке обмеження веде до наростання негативних тенденцій.

2. Стратегічною метою національної політики держави повинне бути прагнення до усунення розходжень між регіонами, де живуть різні етнічні групи

3. Враховуючи важливість економічного фактора, необхідно пам'ятати, що домінантою етнічних конфліктів завжди виступає політика.

4. Важливим для поліетнічних держав є проблема взаємин центру з регіонами. Наповнення достатніми політичними й економічними повноваженнями національних регіонів дозволить відсунути на другий план чисто етнічний аспект.

5. Екстремісти використовують національну ідею у своїх інтересах тільки тоді, коли для цього є явні або приховані провали в національній політиці, тому в центрі уваги повинні бути "болючі точки". Розв'язання цих проблемних вузлів може позбавити базу для національних екстремістів.

Постійне удосконалення практики розв'язання етнонаціональних конфліктів дало можливість появи так званих альтернативних методик. Суть цього методу у використанні

нестандартного, неординарного набору варіантів рішення конфліктів, наприклад, "територія в обмін на мир", економічні або територіальні поступки в обмін на пільги, відновлення прав конкретної етнічної групи. Головною на сьогодні можна вважати появу реальних передумов, щоб при розв'язанні виниклих конфліктних ситуацій уникнути використання насильства.

6. МІЖКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ

Релігійні конфлікти виникають в духовній сфері життя суспільства і торкаються питань віри і духовних цінностей. Релігійні конфлікти належать до групи конфліктів цінностей, тому об'єктом аналізу є релігійна свідомість, релігійні уявлення і форми релігійного життя соціокультурних об'єднань людей.

Релігійний конфлікт - це зіткнення і протидія між носіями релігійних цінностей (від окремих носіїв - віруючих до конфесій), яка обумовлена відмінностями в їх світобаченні, уявленнях і ставленні до Бога, різною участю в релігійному житті.

За своїми характеристиками релігійні конфлікти є соціальними, оскільки сама релігія є духовною основою людського суспільства.

Релігійні конфлікти мають політичний аспект, оскільки більшість націй формувалася на основі однієї загальної релігії. Більшість сучасних конфліктів європейських і азіатських держав виникли через прагнення національно - релігійних меншин цих країн до політичної і релігійної незалежності. На сьогодні чисто релігійних конфліктів немає, за своїм змістом вони швидше національно - релігійні або релігійно - політичні.

Ідеологічний аспект виражається в різних поглядах на взаємозв'язок між релігією і політикою. Серед різноманіття різних поглядів можна виділити з даного питання три підходи. Перший підхід полягає в тому, що релігія і політика - це два різних світи, які не перетинаються. Другий підхід ряду дослідників стверджує, що релігія об'єднує людей для віддзеркалення зовнішньої загрози, подолання внутрішніх проблем. Третій підхід стверджує повну тотожність релігії з політикою.

Історичний аспект дозволяє точніше розібратися з генезисом конфліктів, а так само із зовнішніми межами у просторі та часі. Наприклад, існують так звані "вікові конфлікти" між церквою і державою, між світовими релігіями, які продовжуються впродовж всього періоду існування цих вірувань у всіх країнах світу. Є конфлікти, які мають конкретну межу, наприклад, конфлікт, пов'язаний з розколом церков в 1054 р. Будь-яка релігія має історичний характер.

Релігійним конфліктам властиві психологічні характеристики. По-перше, будь-який конфлікт - це багатомірне психологічне явище, що потребує духовних та фізичних сил, а іноді і жертв, і матеріальних втрат. По-друге, типи поведінки людей в конфлікті - від агресивної до таких проявів, коли людина схильна уникнути конфліктної ситуації. Найбільш небезпечним є релігійний фанатизм - нетерпиме, вороже ставлення до інших віросповідань, думок і дій, які можуть мати загрозу для їх релігії. Фанатизм небезпечний і для самої релігії, бо насадження релігії через насильство дискредитує її духовне єство.

Об'єктивними причинами релігійних конфліктів потрібно вважати ті, які виникли на протистоянні інтересів віруючих різних релігій, взаємовиключних формах організації релігійного життя, загострення проблем між церквою і державою.

Внутрішні, суб'єктивні причини необхідно розглядати через мотиви, які визначають дії кожного учасника конфлікту.

Аналізуючи причини протистояння різних конфесій, часто можна помітити, що вони зводяться до задоволення інтересів відповідних суспільних груп, які пов'язані з конкретними формами релігійних організацій і відносинами між священнослужителями і "миряними".

У різних церквах нагромадилися певні відмінності, які об'єктивно вступають в протиборство і можуть бути вирішені тільки через конфлікт.

Догматичні відмінності. Так, православні дотримуються в незмінному вигляді Символу віри, проголошеному Першим і Другим Вселенськими Соборами, догмату про Божу природу Христа, догмату про рівність і єдиносутність Бога Духу Святого з Богом Отцем і Богом Сином, тоді як католики додали твердження про походження Святого Духу не тільки від Отця, але і від Сина, прийняли догмати про чистилище, "непорочне зачаття" і вознесіння Діви Марії, про непогрішність папи в справах церкви і віровчення. Не може бути прийнятим для православ'я і протестантський догмат про порятунок власною вірою, який усуває церкву і духовенство як посередника між людиною і Богом.

Церковно - організаційні відмінності пов'язані з відмовою вважати папу намісником Христа на землі. Єдиним главою церкви є сам Господь. Непримиренною є відмова протестантів від ієрархії священників, де кожний віруючий може проводити богослужіння. Православ'я не визнає світської влади за єпископами і чернечі ордени. У протестантів немає чернецтва.

Обрядові відмінності полягають в тому, що, окрім католиків, всі служіння проводяться національними мовами.

Місіонерські відмінності - православ'я не вітає насильні способи для залучення в свою віру.

Політичні відмінності - православ'я не претендує на світську владу, не бере участі самостійно в політичній боротьбі.

Моральні відмінності - православ'я звертається до вільного людського серця. Католицизм апелює до покірності і сліпої слухняності.

Залежно від характеру цінностей і поглядів, які стикаються в релігійних конфліктах, вони можуть бути - антагоністичними і неантагоністичними, явними, таємними, зовнішніми, внутрішніми.

Суб'єктами релігійних конфліктів можуть бути:

- ◆ Індивід - індивід;
- ◆ індивід - соціальна група;
- ◆ Індивід - суспільство;
- ◆ суспільні інститути - релігійні нетрадиційні організації;
- ◆ держава - церква.

Релігійні конфлікти не схожі один на інший, тому достатньо проблематично говорити про стандартизовані способи їх вирішення. На жаль, на сучасному етапі залишилася більшість об'єктивних причин, які у минулому породжували релігійні конфлікти. В той же час, саме життя дає приклади, як вирішувати релігійні конфлікти і уникати розколу церкви. Прикладом може служити так званий ойкуменський рух в християнському світі і не тільки.

7. КОНФЛІКТ КУЛЬТУР І ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

Сьогодні в світі налічується близько 200 держав і більше 4000 культур. Поняття "культура" в науковій літературі означає специфічний спосіб організації і розвитку

життєдіяльності людей, представленої в продуктах матеріальної і духовної праці, системи соціальних норм, духовних цінностей, сукупність відносин до природи, до себе, між собою. Культура включає, як би, загальні відмінності людського життя від біологічного. Культура характеризується особистою свідомістю і поведінкою людини в конкретних сферах життя суспільства (культура поведінки, культура праці, політична культура).

Культуру прийнято розглядати матеріальну і духовну, залежно від видів виробництва - матеріального і духовного. Різноманіття сфер матеріальної і духовної діяльності, а так само їх результатів, дозволяє говорити про різноманітність світу культур. Подібне різноманіття створює об'єктивну базу для численних зіткнень і суперечностей, особливо коли йдеться про групову солідарність представників якої- небудь культури. Саме групова солідарність і стає основним чинником прояву агресії.

У глибоку давнину йде своїм корінням протистояння людей, поділених за принципом - "МИ" - "ВОНИ". Численні відмінності дозволили сформуванню надзвичайно живучої формули: "МИ - це добре. ВОНИ - це погано".

Мобільною формою духовної агресії людей виступає натовп. Саме натовп дуже часто виступає як суб'єкт в конфлікті. Подібне об'єднання, як би цементує загальний інтерес, формує загальну мету, створює групове психоенергетичне поле (егрегор), в рамках якого свідомі процеси протікають на рівні енергетичних потоків. Зв'язок людини і егрегора є прямий, люди заряджають його своєю біоенергією, так і зворотній егрегор заряджає лояльну до нього людину. Подібні егрегори виробляються поколіннями людей, найбільші з них утворені релігіями, Ідеологіями, етнічною пам'яттю, а так само культурами.

Конфлікти цінностей бувають такими: конфлікт між свободою і рівністю, справедливістю і нерівністю, колективізмом і індивідуалізмом, ксенофобією і відвертістю до світу, демократією і авторитаризмом. Конфлікти цінностей роблять помітний вплив на суспільні процеси, прискорюючи їх протікання або ж гальмуючи.

Конфлікт культур - це насильство, яке не знає страху смерті: людина будь-якої культури при загрозі її втрати втрачає сенс свого існування. Саме тому, що подібні конфлікти найбільш ірраціональні, існує реальна загроза, що у разі їх виникнення вирішення його в практичному плані буває вкрай важким або навіть неможливим.

Спроба вирішення конфлікту культур вимагає нетрадиційних методів аналізу і розуміння його природи. Подібна необхідність виходить з того, що ці конфлікти є конфліктами співтовариств, зіткнення різних культурних основ життя.

Договір як спосіб врегулювання в умовах конфлікту культур несе дещо незвичайну функцію, а саме функцію, фіксує умови фактичного роз'єднання конфліктуючих сторін. По суті, це договір про неможливість домовитися. Поява локальних конфліктів культур робить неможливим подальше розуміння загальної смислової основи співіснування. Виникає розуміння необхідності співіснування однієї істини, загальної для всіх культур. Такий підхід є новим змістом культурної толерантності - визнання права на існування та визнання інших цінностей і культурних зразків.

8. ЮРИДИЧНИЙ КОНФЛІКТ

Коли ми говоримо про конфлікт, маємо на увазі протиприборство суб'єктів, які мають протилежні (несумісні) інтереси. Юридичний конфлікт в його "чистому" вигляді можна представити як протиприборство суб'єктів права з приводу використання, порушення або тлумачення правових норм. Об'єкт конфлікту, його суб'єктивна складова, учасники,

мотивація їх поведінки повинні мати правові ознаки, а сам конфлікт повинен викликати юридичні наслідки.

Природа юридичного конфлікту виявляється, по-перше, в можливості контактів з державними органами і правом, реальній ув'язці з діючими державно - правовими структурами і інструментом. По-друге, в проблемі конфлікту повинні простежуватися правові відносини обох сторін, або ж всієї проблеми в цілому.

Предметом конфлікту слід вважати об'єктивно існуючу проблему, вона може бути колізією або соціально-правовою проблемою владних відносин або правового оформлення.

Об'єкт конфлікту - це певний дефіцитний ресурс, що лежить на перетині інтересів різних суб'єктів права. Об'єкт може і не мати правових ознак, проте оволодіти ними можна тільки через юридичні процедури. Об'єкт може бути нероздільний, тоді для вирішення потрібні принципи полярні рішення або юридичні процедури по сумісному володінню об'єктом. Юридичний конфлікт може і не мати об'єкта, коли йдеться про теоретико-правову суперечку (когнітивний юридичний конфлікт), або при міжособовому домінуванні, яке з часом може набути правових ознак.

"Чистим" юридичним конфліктом слід визначати спір з приводу права:

- а) конфлікт, породжений суперечностями між двома або декількома нормативними актами;
- б) конфлікт, викликаний суперечностями між нормою права і процесуальною практикою;
- в) конфлікт, який виник унаслідок суперечності між двома або декількома процесуальними актами;
- г) конфлікт, що виник з одним актом права при взаємовик-лючному його розумінні, тлумаченні, використуванні або виконанні.

Змішаний або перехідний юридичний конфлікт починається, як правило, незалежно від правових норм і сфери правових відносин, проте з часом повинен набувати юридичного характеру.

Когнітивний юридичний конфлікт відображає глибокі суперечності методологічного характеру між ученими і юристами -практиками.

"Помилковий" юридичний конфлікт виникає внаслідок чотирьох типових ситуацій:

- 1) сторона конфлікту вважає, що знаходиться з іншою стороною в правових відносинах, яких насправді немає;
- 2) сторона (сторони) не знає, що знаходиться в правових відносинах з іншою стороною;
- 3) сторона конфлікту помилково вважає дії іншої сторони незаконними;
- 4) дії іншої сторони вважаються правомірними, проте це є помилковою думкою.

У динаміці юридичного конфлікту закономірно відображаються всі стадії і етапи, які характерні для будь-якого соціального конфлікту. В змішаних конфліктах правові елементи виявляються не відразу, торкаються не всіх його учасників, тому на деяких етапах виявляється своя специфіка дій і деякі елементи боротьби.

Закінчення юридичних конфліктів може виявлятися в таких видах. Згасання - тимчасове припинення протидій при збереженні головних ознак конфлікту. Вирішення - це спільна діяльність учасників конфлікту, направлена на розв'язання проблеми, яка призвела до зіткнення. Врегулювання - це зняття суперечності, якій допомагає "третья сторона". Скасування - це дії, які ліквідують головні структурні елементи і ознаки конфлікту.

Переростання - це процес, коли дії сторін переростають в нові форми протистояння, при цьому може відбуватися зміна предмета і об'єкта протистояння.

9. ЕКОНОМІЧНИЙ КОНФЛІКТ

Під економічним конфліктом розуміється протиборство суб'єктів соціально - економічних відносин з приводу дефіциту економічних ресурсів, для подолання якого необхідно використовувати економічні, соціальні або політичні способи. Слід постійно мати на увазі, що практично в будь-якому соціальному конфлікті можуть бути присутні економічні складові.

Предметом в економічному конфлікті є об'єктивно існуюча або представлена проблема, заради якої сторони вступають в боротьбу.

Об'єктом економічного конфлікту можуть стати ринки збуту, споживачі, фінанси, заробітна платня, тобто все, що має відношення до ринку.

Основні лінії суперечностей.

1. На першому місці за своєю конфліктогенністю знаходиться лінія суперечностей, яка розділяє власника і найманого працівника. Подібні суперечності можна розбити на декілька груп: а) суперечності, пов'язані з низькою заробітною платнею; б) суперечності, пов'язані з невиплатою (затримкою) заробітної платні; в) незабезпечення найманих робітників роботою, яка забезпечила б їм стабільний заробіток.

2. Друга лінія суперечностей відбувається між підприємцями і державними структурами, які регулюють підприємницьку діяльність.

3. Суперечності між різними професійними категоріями громадян через прагнення перерозподілу ресурсів на свою користь.

До форм трудового конфлікту можна віднести: 1) критичні виступи на загальних зборах; 2) колективне звільнення на знак протесту; 3) страйк; 4) масові демонстрації і мітинги; 5) саботаж; 6) бунт. До цих форм можна додати ще ряд специфічних, часто вживаних форм: перекриття магістральних доріг і вулиць, пікетування, марші, голодовки.

Визначення сторін соціально-економічного конфлікту походить з визначення ества типу конфлікту. По суті, в конфлікті можуть брати участь будь-які соціальні групи, які ведуть боротьбу за економічний статус і матеріальні ресурси.

Учасники трудових конфліктів, як правило, достатньо чітко відображаються на законодавчому рівні. У нас це ст. 3 Закону України "Про порядок вирішення колективних трудових суперечок (конфліктів)" і ч. 2 ст. 13 Конституції України.

Динаміка конфлікту, як правило, включає особливості протікання у відкритій фазі, пов'язаній з наявністю нормативних актів, які можуть впливати на спосіб протікання конфлікту на цій фазі.

Вирішення конфліктів на макрорівні відбувається перш за все через співпрацю. Взаємний інтерес сторін в стабільності системи і наявність мінімальної законодавчої бази створює умови для врегулювання виниклих конфліктів.

При виникненні економічного конфлікту величезне значення відіграють умови, які не дозволили б перекласти протистояння на рейки агресії і руйнування, а перевели б процес в стан переговорів. Деякі принципи організації переговорів в ситуації трудового конфлікту були розроблені вже давно. До них відносяться такі:

1. Кожна із сторін повинна визнати право на існування одна одної і право мати власний погляд.

2. Учасник конфлікту повинен визнати наявність розбіжностей.

3. Всі учасники визнають правила процедури переговорів. До процесу переговорів можна додати т.зв. "психологічний супровід", який включає: стриманість від розширення і поглиблення конфлікту, дотримання попередніх домовленостей, добра воля, пошук загальних цінностей.

Як різновид економічного конфлікту можна розглядати трудові конфлікти.

Трудовий конфлікт - це зіткнення інтересів, думок і оцінок між представниками різних груп з приводу трудових відносин.

Предметом індивідуального трудового конфлікту є індивідуальне право на працю і відповідні умови його реалізації, якими володіє конкретна особа у сфері трудових відносин. Якщо є договір на виконання роботи або послуги з особою, що не числиться в штаті організації, то порушення такого контракту не обумовлює виникнення трудового конфлікту, оскільки виникаюча при цьому суперечка вирішується в рамках цивільно-правових відносин. До індивідуального трудового конфлікту можуть бути віднесені суперечки, що виникають між працівником і працедавцем, джерело яких знаходиться в постійних трудових зв'язках і відносинах, приводом для яких є дії (бездіяльність) або вимоги, що виходять за рамки трудового договору.

Достатньо широке коло причин організаційно-господарського і суб'єктивного характеру дозволяють звести індивідуальні трудові конфлікти до двох видів.

1. Трудові конфлікти, що виникають між працівником і адміністрацією підприємства, установи, організації з питань встановлення нових або змінення існуючих умов праці, ще не урегульовані трудовим законодавством або іншими нормативними актами про працю.

Такі суперечки носять непозовний характер і повинні вирішуватися адміністраціями і суспільними організаціями в рамках їх компетенції.

2. Трудові конфлікти, що виникають між суб'єктами трудових відносин з питань вживання вже діючих нормативних актів про працю. Це суперечки позовного характеру і повинні розбиратися в установленому порядку.

Все вище перелічене створює тільки конфліктну ситуацію, яка ще не є трудовим конфліктом. Для того щоб він виник, необхідні контр-дії іншої сторони, спрямовані на захист своїх прав і інтересів.

Під колективним трудовим конфліктом розуміються неврегульовані розбіжності між працівниками і працедавцями з приводу встановлення і зміни умов праці, виконання колективних договорів, угод з питань соціально-трудова відносин.

Тут так само не будь-які розбіжності слід оцінювати як колективний трудовий конфлікт, а тільки ті, які стають неврегульованими. Як і індивідуальні трудові конфлікти, колективні бувають двох видів.

Серед предметів суперечок таких конфліктів можуть бути не лише проблеми праці та її умови, але і різного роду соціально побутові проблеми, пов'язані, наприклад, зі встановленням пільг для певної категорії працівників. Економічна ситуація в країні також може впливати на динаміку колективних трудових конфліктів.

Форми організованої боротьби працівників в захисті своїх прав достатньо різноманітні. Серед них - колективні страйки, пікетування органів влади, мітинги, серед гострих форм групового опору можна відмітити голодовки, поломка устаткування, саботаж, а також різні форми акцій громадянської непокори, включаючи свідоме порушення суспільного порядку з метою залучення уваги громадськості й влади.

Страйк - це крайній, винятковий захід боротьби. Він застосовується найманими працівниками для досягнення своїх цілей і примушує роботодавця до виконання вимог

працівників, тобто є своєрідним методом врегулювання колективного трудового конфлікту, який вже вийшов з латентної стадії.

Самі страйки не є однорідними за своїми формами. Так, вони бувають декількох видів:

1. "звичний страйк" - це коли працівники припиняють виробництво і залишають свої робочі місця;

2. "робота за правилами" або "страйк по-італійськи" - це коли працівники не припиняють роботи. Найстрогіше дотримання всіх правил технічної експлуатації, техніки безпеки звичайно приводить до яких-небудь збоїв в роботі;

3. "звільнення роботи" - це коли виробництво продукції не припиняється повністю, а лише скорочується її обсяг або який-небудь сегмент процесу.

4. "пульсуючий страйк" - це часткове, короткочасне припинення роботи або всіма, або на якому-небудь етапі виробничого циклу.

Слід знати, що право на страйк в будь-якій формі його проведення є конституційною формою захисту своїх прав громадянами.